

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОЦЕСУ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ПІДПРИЄМСТВ

В. М. Проценко, к. е. н., доцент, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», protsenko_dinz@ukr.net, orcid.org/0000-0003-4299-1298

Однією з головних причин нездатності вітчизняних підприємств до виходу з кризи є їх недостатня спроможність до модернізації виробництва і збільшення випуску конкурентоспроможної продукції. Для усунення цих проблем необхідно формувати на підприємстві певну стратегію і тактику економічної поведінки. Автором визначено, що ринкова економіка передбачає формування механізмів ефективного управління економічною поведінкою підприємств, при якому вони досягають позитивних фінансових результатів, зміцнюють свої конкурентоспроможні позиції, орієнтуються на ініціативність та інноваційність, швидко й гнучко реагують на ринкові зміни.

Визначено, що формування дифузій принципів економічної поведінки, абсолютизація ролі грошей у позаекономічних аспектах діяльності відіграє велику роль в умовах переходу суспільства до нового типу економіки. Вирішивши проблему вибору, підприємство повинно здійснити диференційований підхід в пошуку своєї економічної поведінки на ринку шляхом постійного відстеження динаміки ринкових чинників, які визначають ефективність підприємства: податки, ціни, кредитні ставки, курси валют і акцій, економічна інформація, яка останнім часом набуває статус незамінного ресурсу дослідження в області маркетингу, менеджменту тощо. На основі проведеного дослідження запропоновано науково-теоретичне обґрунтування формування процесу ефективного управління економічною поведінкою підприємств в сучасних умовах господарювання.

Важливе місце при формуванні стратегії підприємства відводиться механізму процесу ефективного управління його економічною поведінкою, з урахуванням використання незначної і неправдивої інформації нарівні з корисною і достовірною, що може збільшити ймовірність припущення стратегічних помилок, які можуть призвести до його банкрутства. Визначено, що система прийняття стратегічних рішень може розглядатися як сукупність таких складових, як: організаційний механізм прийняття рішень, який визначає порядок ініціювання, підготовки, обговорення і прийняття власне рішення; система інтересів осіб, зацікавлених в діяльності підприємства і врахування цих інтересів щодо прийняття ефективних управлінських рішень.

Ключові слова: підприємства; економічна поведінка підприємств; стратегічне, тактичне та оперативне управління; ефективні управлінські рішення.

Постановка проблеми. Систематичність і результативність сучасних ринкових перетворень визначається поведінкою підприємств, їх адаптацією до нових вимог економічної реальності. Однією з головних причин нездатності вітчизняних підприємств до виходу з кризи є їх недостатня спроможність до модернізації виробництва і збільшення випуску конкурентоспроможної продукції. Для усунення цих проблем необ-

хідно формувати на підприємстві певну стратегію і тактику економічної поведінки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями науково-теоретичного обґрунтування формування процесу ефективного управління економічною поведінкою підприємств в сучасних умовах господарювання займалися: Н. Ганзієнко [1], Г. Капленко [2], Н. Карачина [3], Т. Кондратьєва [4], Ю. Лозовик [5], В. Прохорова [6], В. Цапенко [8] та інші.

Аналіз наукових праць свідчить про те, що необхідно проводити подальші дослідження в напрямку науково-теоретичного обґрунтування формування процесу ефективного управління економічною поведінкою підприємств в сучасних умовах господарювання.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є науково-теоретичне обґрунтування формування процесу ефективного управління економічною поведінкою підприємств в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринкова економіка передбачає формування механізмів ефективного управління економічною поведінкою підприємств, при якому підприємства досягають позитивних фінансових результатів, зміцнюють свої конкурентоспроможні позиції, орієнтуються на ініціативність та інноваційність, швидко і гнучко реагують на зміни ринку. Однак формування активних суб'єктів ринкових відносин, орієнтованих на «економічний» тип з властивою раціональною поведінкою, підприємницькою мотивацією і забезпеченням високого ступеня соціальної захищеності, формує відносну свободу економічної поведінки підприємства, тому, що суб'єкти економічних відносин знаходяться в стані невизначеності і ризику. При цьому слід враховувати, що ринок не дає повної свободи підприємству як товаровиробнику, так і у господарської самостійності є свої межі. Ці межі визначаються насамперед тим, що будь-яке підприємство є ланкою суспільного поділу праці і автоматично включається в суспільну працю, тобто підприємство має виробляти таку продукцію, яка за відповідними параметрами (якістю, кількістю, витрат і цінами) буде відповідати ринковому попиту. Ринок більше, ніж держава, і тому більш об'єктивно визначає, який і чия праця є найбільш цінним для суспільства.

На основі аналізу методологічних підходів класичної школи та інституціоналізму (М. Вебера, А. Сміта, Т. Веблена, В. Зомбрата), можна зробити важливий висновок про те, що економічний інтерес визначає формування цілеспрямованого типу економічної поведінки, загальна культура детермінує ціннісно-раціональний тип поведінки,

соціальні стереотипи впливають на виникнення традиційного типу економічної поведінки, а світ людських емоцій зумовлює афективний тип економічної поведінки особистості.

У неокласичній економічній теорії економічна поведінка суб'єктів передбачається абсолютно раціональною і базується на принципі максимізації. Всі економічні агенти усвідомлюють цілі і здатні вибирати оптимальні рішення для їх досягнення. В основі неінституціональної моделі економічної людини лежить принцип обмеженої раціональності, сутність якої виражається тим, що люди передбачають себе раціональними, але володіють цією здатністю в обмеженій мірі за рахунок важкодоступної, надлишкової або складної інформації, наявності суспільних норм і правил, індивідуальних стереотипів мислення тощо.

Формування дифузій принципів економічної поведінки, абсолютизація ролі грошей у позаекономічних аспектах діяльності відіграє велику роль в умовах переходу суспільства до нового типу економіки. Ідеї прагматизму, індивідуалізму, відчуження від будь-якої діяльності заміщає у значної частини людства цінності безкорисливої турботи. Особливо це помітно в таких моделях економічної поведінки в позаекономічній сфері, як корупція, ігнорування суспільно значущих занять, якщо вони не забезпечують додаткових доходів. Зміни такого роду призводять до принципу максимізації, поступово перетворюються в принцип нового способу мислення, який на перше місце ставить вигоду і витрати, породжує раціоналізм і сприяє розвитку ринкової поведінки, заснованої на оптимізації корисності. Іншими словами, гіпертрофованої організуючою силою поведінки стає розрахунок на власну вигоду.

Розглядаючи економічну поведінку як один з видів соціального і особистісно-орієнтованої поведінки, можна сказати, що для цієї моделі властиві не тільки раціональна сторона (досить строгий економічний розрахунок співвідношення витрат і прибутків), але й ірраціональні сторони, що пояснюються недовіком інформації і особистими суб'єктивними поглядами. Це дозволяє виділити види економічної поведінки, які наведені на рис.1.

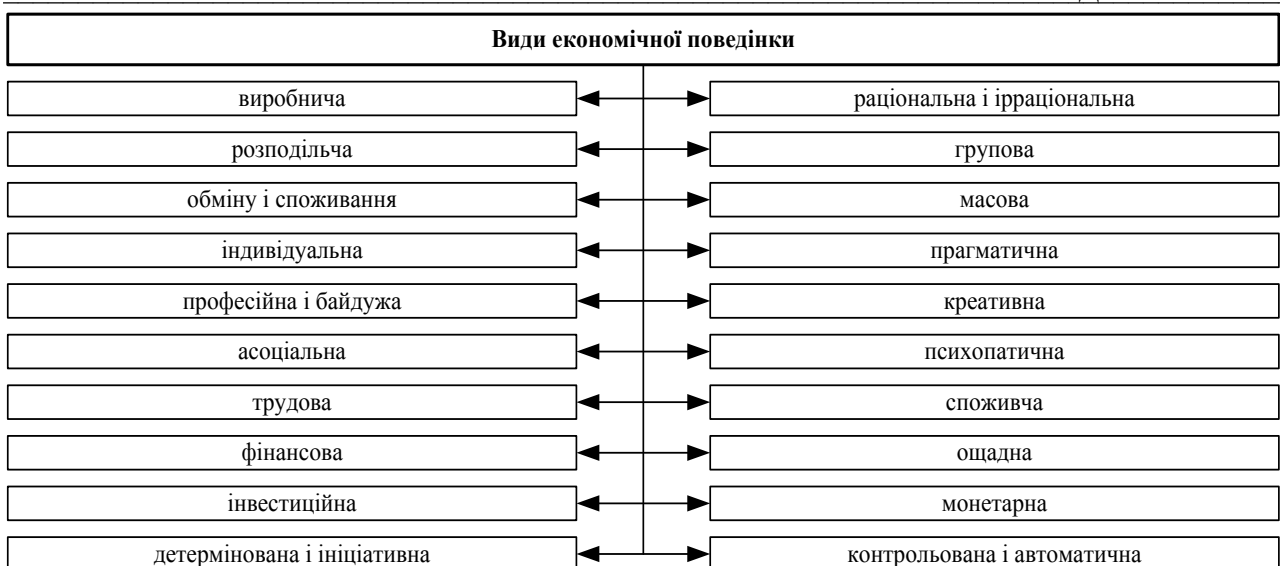

Рис.1. Види економічної поведінки

Економічна поведінка підприємства показує можливості, відображає ступінь його участі в економічних процесах, визначає положення, задіяність в сферах суспільного життя. Економічна поведінка підприємства пов'язана не тільки із загостренням взаємин з державою під час кризи, а й з партнерами. Це проявляється через неплатежі з боку контрагентів, погіршення умов поставки сировини і комплектуючих, дефолт контрагентів, в тому числі технічний, а також у відмові від реалізації спільних проектів. Корируючи свою поведінку і вибір з метою виживання в навколишньому середовищі, пов'язану з її погіршенням, багато підприємств змушені обмежувати свою діяльність в області подальшого розвитку. У зв'язку з цим підприємства скорочують інвестиційні програми або переносять їх на більш пізні терміни, відмовляються від виходу на нові ринки збуту або переносять їх терміни.

Економічна невизначеність підприємства виступає як одне з можливих умов економічної безпеки, критерієм якої є ступінь залежності національної економіки від зовнішнього ринку. Ця залежність була визначена економічною кризою, яка торкнулася великої кількості вітчизняних підприємств.

Економічна криза сприяла падінню капіталізації багатьох підприємств і загострила соціальну напруженість. Регулює антикризову дію на економічну поведінку підприємств може надати вдосконалення або створення нових інститутів, адекватних ринкових відно-

син, з одного боку, а з іншого боку, врахування національних особливостей вітчизняної економіки, викликаних багато в чому не тільки з економічними, а й з соціально-психологічними факторами економічного поведінки.

Вирішивши проблему вибору, підприємство повинно здійснити диференційований підхід в пошуку своєї економічної поведінки на ринку, шляхом постійного відстеження динаміки ринкових чинників, які визначають ефективність підприємства: податки, ціни, кредитні ставки, курси валют і акцій, економічна інформація, яка останнім часом набуває статус незамінного ресурсу дослідження в області маркетингу, менеджменту тощо.

На основі проведеного дослідження запропоновано науково-теоретичне обґрунтування формування процесу ефективного управління економічною поведінкою підприємств в сучасних умовах господарювання, що наведено на рис.2.

Важливе місце при формуванні стратегії підприємства відводиться механізму процесу ефективного управління його економічною поведінкою, з урахуванням використання незначної і не правдивої інформації нарівні з корисною і достовірною, що може призвести до збільшення ймовірності стратегічних помилок, які можуть призвести до його банкрутства.

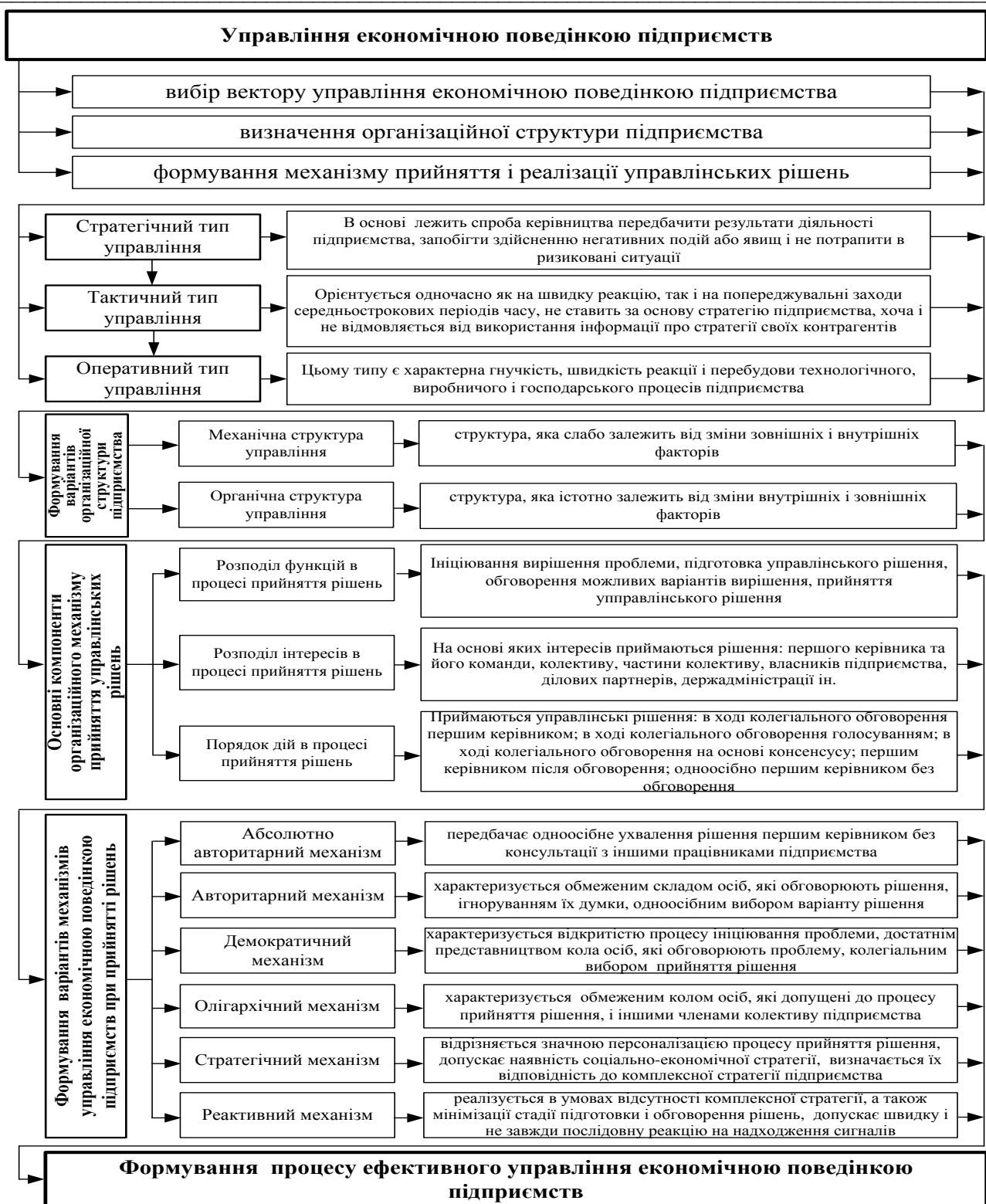

Рис. 2. Науково-теоретичні аспекти формування процесу ефективного управління економічною поведінкою підприємств

Система прийняття стратегічних рішень може розглядатися як сукупність таких складових: організаційного механізму прийняття рішень, яке визначає порядок ініціювання, підготовки, обговорення і прийняття рішення; системи інтересів осіб, заці-

кавлених в діяльності підприємства і врахування цих інтересів щодо прийняття ефективних управлінських рішень.

Система інтересів зацікавлених осіб – допускає можливість різних комбінацій організаційних і ціннісних варіантів прийняття

ефективних управлінських рішень. Залежно від того, які інтереси враховуються при прийнятті рішень, виділяють варіанти ці-

льової структури системи прийняття рішень, що наведено на рис.3.

Рис. 3. Варіанти цільової структури системи прийняття рішень

Кожному типу структури враховуються інтереси відповідає один або кілька організаційних механізмів прийняття рішень.

Отже, економічна поведінка підприємства як цілісність включає поєднання найближчих і перспективних цілей. За цією логікою ефективність економічної дії підприємства повинна полягати в забезпеченні повного циклу господарювання, в забезпеченні його не тільки матеріальними, але й трудовими ресурсами.

Висновки. У статті визначено, що однією з головних причин нездатності вітчизняних підприємств до виходу з кризи є їх недостатня спроможність до модернізації виробництва і збільшення випуску конкурентоспроможної продукції. Для усунення цих проблем необхідно формувати на підприємстві певну стратегію і тактику економічної поведінки.

Розкрито, що ринкова економіка передбачає формування механізмів ефективного управління економічною поведінкою підприємств, при якому підприємства досягають позитивних фінансових результатів, зміцнюють свої конкурентоспроможні позиції, орієнтуються на ініціативність та інноваційність, швидко і гнучко реагують на зміни ринку.

На основі проведеного дослідження запропоновано науково-теоретичне обґрунтування формування процесу ефективного управління економічною поведінкою підприємств в сучасних умовах господарювання.

Визначено, що система прийняття стратегічних рішень може розглядатися як сукупність таких складових: організаційного механізму прийняття рішень, яке визначає порядок ініціювання, підготовки, обговорення і прийняття рішення; системи інтересів осіб, зацікавлених в діяльності підприємства і врахування цих інтересів щодо прийняття ефективних управлінських рішень.

Література

1. Ганзієнко Н. І. Економічна поведінка молочнопереробних підприємств: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / Н. І. Ганзієнко; Вінницький національний аграрний університет. – В., 2014. – 20 с.
2. Капленко Г. В. Формування економічної поведінки підприємств: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Г. В. Капленко; НАН України; Інститут регіональних досліджень. – Л., 2005. – 20 с.
3. Карачина Н. П. Економічна поведінка машинобудівних підприємств: автореф. дис... докт. екон. наук: 08.00.04 / Н. П. Карачина; Національний університет «Львівська політехніка». – Л., 2012. – 48 с.
4. Кондратьєва Т. В. Адаптивність економічної поведінки фірми: інституційний підхід: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.01 / Т. В. Кондратьєва;

Донецький національний університет. – Д., 2010. – 18 с.

5. Лозовик Ю. М. Стратегічна поведінка підприємства на олігополістичному ринку (на прикладі українських підприємств виробників мінеральних добрив): автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04 / Ю. М. Лозовик; Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. – К., 2008. — 21 с.

6. Прохорова В. В., Проценко В. М., Чобіток В. І. Формування конкурентної стратегії підприємств на засадах інноваційно-спрямованого інвестування : монографія. Харків: УІПА, 2015. – 291 с.

7. Портер М. Конкурентная стратегия: методика анализа отраслей и конкурентов. пер. с англ. И. Минервина. – М. : Альпина Паблшер, 2011. – 454 с.

8. Цапенко В. Ю. Економічна поведінка підприємств як основа для прийняття управлінських рішень / В. Ю. Цапенко // Бізнес Інформ. – 2014. – №11. – С. 313–317.

9. Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент. Учебник, 4-е изд. – СПб. : Питер, 2003. – 400 с.

References

1. Hanziienko, N.I. (2014). Ekonomichna povedinka molokopererobnykh pidpriemstv. Extended abstract of candidate's thesis. Vinnytsia: Vinnytskyi natsionalnyi ahrarnyi universytet.

2. Kaplenko, H.V. (2005). Formuvannia ekonomichnoi povedinky pidpriemstv: Extended ab-

stract of candidate's thesis. Lviv: NAN Ukrainy; Instytut rehionalnykh doslidzhen.

3. Karachyna, N.P. (2012). Ekonomichna povedinka mashynobudivnykh pidpriemstv: Extended abstract of Doctor's thesis. Lviv: Natsionalnyi universytet «Lvivska politekhnikha».

4. Kondratieva, T.V. (2010). Adaptivnist ekonomichnoi povedinky firmy: instytutsiyni pidkhd: Extended abstract of candidate's thesis. Donetsk: Donetskyi natsionalnyi universytet.

5. Lozovyk, Yu.M. (2008). Stratehichna povedinka pidpriemstva na olihopolistychnomu rynku (na prykladi ukrainskykh pidpriemstv vyrobnykiv mineralnykh dobryv): Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: Kyivskyi natsionalnyi ekonomichni universytet imeni Vadyma Hetmana.

6. Prokhorova, V.V., Protsenko, V.M., & Chobitok, V.I. (2015). Formuvannia konkurentnoi stratehii pidpriemstv na zasakh innovatsiino-spramovanoho investuvannia. Kharkiv: UIPA.

7. Porter, M. (2011). Konkurentnaia strategiia: metodika analiza otrasley i konkurentov. (I. Mynervyn, Trans). Moskva: Alpyna Pablysher.

8. Tsapenko, V.Iu. (2014). Ekonomichna povedinka pidpriemstv yak osnova dlia pryiniattia upravlynskykh rishen. Biznes Inform, (11), 313-317.

9. Fatkhutdynov, R.A. (2003). Innovatsyonnyi menedzhment. Sankt-Peterburg: Pyter.

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОЦЕССА ЭФФЕКТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИМ ПОВЕДЕНИЕМ ПРЕДПРИЯТИЙ

В. М. Проценко, к. э. н., доцент, Открытый международный университет развития человека «Украина»

Одной из главных причин неспособности отечественных предприятий к выходу из кризиса является их недостаточная способность к модернизации производства и увеличение выпуска конкурентоспособной продукции. Для устранения этих проблем необходимо формировать на предприятии определенную стратегию и тактику экономического поведения. Автором в статье определено, что рыночная экономика предполагает формирование механизмов эффективного управления экономическим поведением предприятий, при котором предприятия достигают положительных финансовых результатов, укрепляют свои конкурентоспособные позиции, ориентируются на инициативность и инновационность, быстро и гибко реагируют на рыночные изменения.

Определено, что формирование диффузий принципов экономического поведения, абсолютизация роли денег во внеэкономических аспектах деятельности играет большую роль в условиях перехода общества к новому типу экономики. Решив проблему выбора, предприятие должно осуществить дифференцированный подход в поиске своего экономического поведения на рынке путем постоянного отслеживания динамики рыночных факторов, определяющих эффективность предприятия: налоги, цены, кредитные ставки, курсы валют и акций, экономическая информация, которая в последнее время приобретает статус незаменимого ресурса исследования в области маркетинга, менеджмента и прочего. На основе проведенного исследования предложено научно-теоретическое обоснование формирования процесса эффективного управления экономическим поведением предприятий в современных условиях хозяйствования.

Важное место при формировании стратегии предприятия отводится механизму процесса эффективного управления его экономическим поведением с учетом использования незначительной и не правдивой информации наравне с полезной и достоверной, что может увеличить вероятность стратегических ошибок, которые могут привести к его банкротству. Определено, что система принятия стратегических решений может рассматриваться как совокупность таких составляющих, как: организационный механизм принятия решений, который определяет порядок инициирования, подготовки, обсуждения и принятия собственно решения; система интересов лиц, заинтересованных в деятельности предприятия и учет этих интересов относительно принятия эффективных управленческих решений.

Ключевые слова: предприятия; экономическое поведение предприятий; стратегическое, тактическое и оперативное управление; эффективные управленческие решения.

SCIENTIFIC AND THEORETICAL BASES OF FORMING THE PROCESS OF EFFECTIVE MANAGEMENT OF ENTERPRISES' ECONOMIC BEHAVIOR

V. M. Protsenko, Ph. D (Econ.), Associate Professor, Open International University of Human Development «Ukraine»

One of the main reasons for the inability of domestic enterprises to overcome the crisis is their inability to modernize production and increase the output of competitive products. To eliminate these problems, it is necessary to formulate a specific strategy and tactics of economic behavior at the enterprise. The author has determined that a market economy involves the formation mechanisms for effective management of enterprises' economic behavior, in which enterprises achieve positive financial results, strengthen their competitive positions, focus on initiative and innovativeness, quickly and flexibly respond to market changes.

It is determined that the formation of diffusion in the principles of economic behavior, the absolutization of the role of money in the non-economic aspects of activity plays a large role in the transition society to a new type economy. Having solved the problem of choice, the enterprise must implement a differentiated approach in the search for its economic behavior in the market, by constantly monitoring the dynamics of market factors that determine the effectiveness of the enterprise: taxes, prices, credit rates, exchange rates and stocks. This economic information has recently become an irreplaceable resource in researching marketing, management and the like. Based on the study, a scientific and theoretical justification for the formation of the process of effective management of enterprises' economic behavior in modern economic conditions is proposed.

An important place in the formation of an enterprise strategy is given to the mechanism the process effective management of its economic behavior, taking into account the use of insignificant and untrue information along with useful and reliable information, which can lead to an increase in the likelihood of strategic errors that can lead to its bankruptcy. It is determined that the strategic decision-making system can be considered as a combination of the following components: the organizational decision-making mechanism, which determines the procedure for initiating, preparing, discussing and making decisions; the system of interests of stakeholders of the enterprise and the consideration of these interests regarding effective managerial decisions.

Keywords: enterprises; enterprises' economic behavior; strategic, tactical and operational management; effective managerial decisions.

Надійшла до редакції 19.12.19 р.